
OVER HET VOORKOMEN VAN DE WULP
(NUMENIUS ARQUATA)
OP WEST-AMELAND

M. Kersten

INLEIDING

Vanaf juli 1972 worden op Ameland hoogwatertellingen verricht van de daar aanwezige wadvogels. De eerste tellingen vonden plaats in de maanden juli en augustus tijdens zomerkampen van de toenmalige Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie. Later werd het onderzoek verder uitgebouwd en zijn ook tellingen in andere delen van het jaar uitgevoerd. Dit verslag bespreekt de waarnemingen die tot en met maart 1976 werden verzameld omtrent het voorkomen van de wulp op West-Ameland.

De op West-Ameland pleisterende wulpen vormen een kleine, op zichzelf staande groep. Volgens onze waarnemingen vindt er geen uitwisseling plaats met wulpen-konsentraties op de Friesche kust, Oost-Ameland of Oost-Terschelling. Tijdelijke uitwisseling komt alleen voor tussen de verschillende hoogwatervluchtplaatsen (hvp's) op West-Ameland. Dit is echter niet van invloed op het totale aantal wulpen, dat op West-Ameland wordt waargenomen. Dat wordt namelijk in de eerste plaats bepaald door het hele trekgebieden in dit deel van het wadengebied.

Figuur 1. geeft een overzicht van het onderzoekgebied.

METHODE

De wulpen overtijen in kompakte groepen, deels zittende en deels staande vogels, die in het halfhoge gras zelden individueel zijn te onderscheiden. Nauwkeurig tellen van de aantallen op deze hvp's is vrijwel onmogelijk. Daarom werd er toe overgegaan de wulpen te tellen tijdens de hoogwatertrek. Deze getijdetrek verloopt iedere dag volgens dezelfde route, omdat de ligging van hoogwatervluchtplaats en voorverzamelplaats slechts weinig verandert. Vanaf bepaalde plaatsen op de polderdijk is deze hoogwatertrek goed te overzien en juist op het moment dat de wulpen

de dijk overvliegen zijn ze gemakkelijk te tellen.

Dit is een vrij nauwkeurige telmethode, die bovendien zonder verstoring van de vogels kan worden uitgevoerd. Alleen in het geval van lage hoogwaterstanden doet zich soms een moeilijke telsituatie voor. Onder dergelijke omstandigheden verplaatst de waterlijn zich uiterst langzaam en de wulpen op de voorverzamelplaats maken hiervan gebruik door zo lang mogelijk voor het opkomende water uit te lopen, teneinde uiteindelijk buitendijks te kunnen overtuigen. Komt het water dan toch te hoog, dan vliegen ze massaal naar de hvp en is nauwkeurig tellen onmogelijk. Ook onder minder extreme omstandigheden bestaat een dergelijk verband tussen de snelheid waarmee het water opkomt en het verloop van de hoogwatertrek. (tabel 1.)

We hebben de beschikking over 41 tellingen uit de periode 1973 - 1974. Hoewel de spreiding van deze tellingen over het jaar niet ideaal is (tabel 2.) geven ze toch een redelijk beeld van het verloop van het aantal. Met behulp van het relatief grote aantal tellingen in juli en augustus kan het verloop van het aantal in die periode meer in detail bekeken worden.

Tabel 1: Relatie tussen de hoogwaterstand en het verloop van de hoogwatertrek naar de hvp in de Uithoek.

datum	aantal op hvp	hoogwater* stand	opkomst** snelheid v/h water	maksimum aantal/ 5 min.	tijdsduur hw-trek in min.
25-7-1974	1310	128	0,93	184	60
10-8-1974	1160	111	0,53	251	60
11-8-1974	1480	104	0,17	751	25

* in cm. +NAP

** in cm. per min.

RESULTATEN

Figuur 2. geeft een overzicht van de waargenomen maxima per maand; voor zover per maand twee waarnemingen of meer beschikbaar zijn, zijn ook de maandgemiddelden berekend. Het hier geschetste beeld komt overeen met hetgeen onlangs is beschreven voor de Friesche kust (Timmerman, 1974) en de Dollard (Dantuma en Glas, 1973). Bij de interpretatie van dergelijke maandgegevens moet men zich echter realiseren dat ze slechts een globale indruk geven van de werkelijk optredende fluktuaties. Vooral tijdens de beide doortrekperiodes kunnen de aantallen in korte tijd aan grote schommelingen onderhevig zijn. Deze fluktuaties komen niet tot uiting wanneer de gegevens per maand gegroepeerd worden. Gedurende het winterseizoen blijven de aantallen tamelijk konstant, waarbij wel moet worden opgemerkt dat periodes met strenge vorst, die sterke invloed uitoefenen op het verloop van het aantal, tussen eind 1972 en voorjaar 1976 eigenlijk niet voorkwamen. In 1973 en 1974 is het verloop van het aantal van de wulp tussen half juli en half augustus nauwkeurig bijgehouden. (figuur 3.)

Tabel 2: Verdeling van de hoogwatertellingen van de wulp op West-Ameland over het jaar.

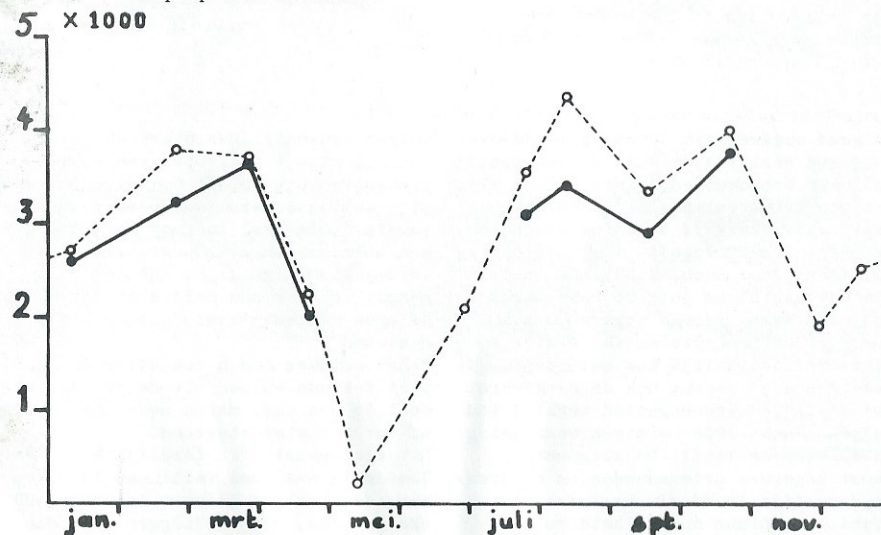
maand	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	tot
gemiddelde teldatum	10	27	23	21	12	28	24	11	16	21	29	17	
aantal tellingen	4	2	2	3	1	1	8	14	2	2	1	1	41

Aan de hand van een groot aantal hoogwatertellingen op Schiermonnikoog schrijft Zwarts (1970) over het verloop in de nazomer dat de maximale aantallen eind juli, begin augustus aanwezig zijn, waarna een zeer geleidelijke vermindering plaatsvindt. Ook op West-Ameland vinden we omstreeks eind juli een maksimum, ongeveer 4000 eksemplaren. Daarop volgend vertoont het verloop gedurende enige tijd echter een golvend karakter. Hoge aantallen worden in ieder geval bereikt omstreeks half augustus, eind augustus (28-8-1972: 3850 eks., 31-8-1975: 4350 eks.) en in oktober. (figuur 2.) Tussen deze verschillende pieken kunnen de aantallen dalen tot omstreeks 2500 eksemplaren.

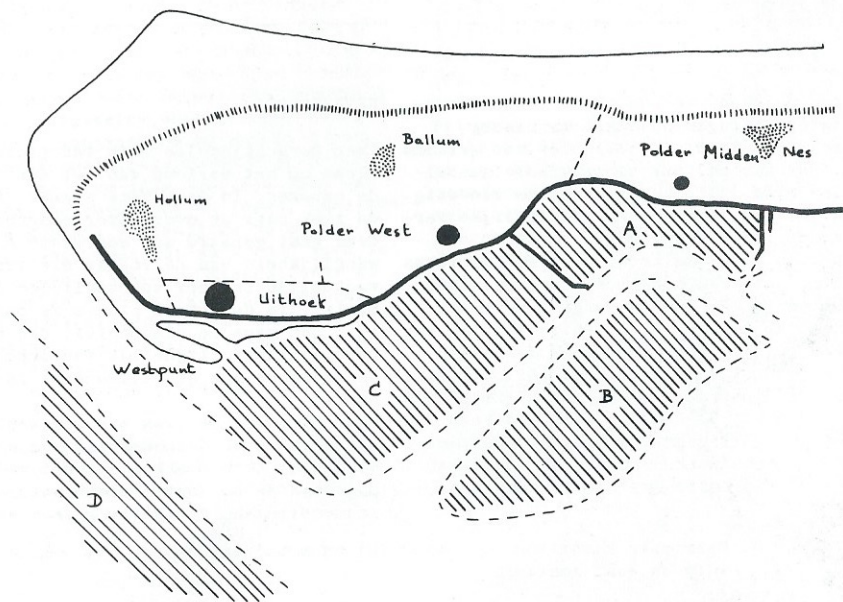
BESPREKING

Twee verschijnselen zijn van grote invloed op het verloop van het aantal in de nazomer. In de eerste plaats is dat de trek naar de overwinteringsgebieden; deze gaat gepaard met een grote beweeglijkheid van de vogels die verantwoordelijk is voor schommelingen in het aantal. In de tweede plaats is dat de rui, met name de slagpenrui, die deze beweeglijkheid tijdelijk kan beperken en zodoende een stabiliserende invloed heeft. Door nu zowel de trek als gegevens over najaarstrek en slagpenrui in de beschouwing te betrekken, is het wellicht mogelijk de op West-Ameland waargenomen schommelingen hypothetisch te verklaren.

Figuur 2: Maximale aantallen per maand (o) en maandgemiddelden (●) van de wulp op West-Ameland.

Figuur 1: Hoogwatervluchtplaatsen (stippen) en voedselgebieden (arcering) van de wulpen op West-Ameland. De grootte van de stippen vormt een indicatie voor de gemiddelde belangrijkheid van de betreffende hvp voor de wulp.

Volgens opgaven van Scandinavische ornithologen verlaten de wulpen daar vanaf juli hun broedgebied. Aanvankelijk zijn het vooral de volwassen exemplaren, maar omstreeks half augustus volgen ook de eerste jaars vogels (o.a. Rosenberg, geciteerd door Sach, 1968). De toename van het aantal in juli op West-Ameland valt dus samen met de wegtrek uit het noordelijke broedgebied en is hiervan hoogstwaarschijnlijk ook het gevolg. In dezelfde tijd begint ook de slagpenrui bij de in het waddengebied verblijvende wulpen (Sach, 1968 en eigen waarnemingen op West-Ameland). De slagpenrui duurt ongeveer drie maanden en gedurende deze tijd is er als het ware een stabiele minimum hoeveelheid ruiende

wulpen aanwezig. Daaroverheen volgen van augustus tot oktober een aantal trekgolven die in het begin voornamelijk zullen bestaan uit eerstejaars vogels. Later zal in deze trekgolven een toenemend aantal overjarige wulpen vertegenwoordigd zijn, die hun slagpenrui in meer noordelijk of oostelijk gelegen gebieden inmiddels hebben afgesloten. Vanaf oktober komen ook de op Ameland pleisterende wulpen uit de rui en in de loop van deze maand neemt het aantal af tot het winterbestand. Dit winteraantal is tamelijk konstant. Gemiddeld over zes tellingen in november, december en januari was het 2500 exemplaren, dat wil zeggen meer dan

de helft van het maximale aantal dat tijdens de nazomer wordt geteld. Op de Friesche kust en in de Dollard is dit verschil tussen nazomer- en winteraantal veel groter. (tabel 3.) Dit duidt erop dat de verspreiding van de wulp in het waddengebied 's winters anders is dan in de nazomer. Zegers (1975) maakte dit ook voor andere soorten steltlopers aannemelijk.

Als mogelijke oorzaken voor deze veranderingen in het verspreidingspatroon lijken de volgende verschijnselen van belang:

- 1) verandering van prooidier
- 2) verandering in de verspreiding van de bodemfauna
- 3) aanwezigheid van binnendijs voedselgebied
- 4) relatief lage winteraantal van de wulp in het gehele waddengebied ten opzichte van dat in de nazomer.

ad.1 's Winters moeten de wulpen noodgedwongen overschakelen op ander voedsel. De krab (*Carcinus maenas*) vormt in de nazomer waarschijnlijk het stapelvoedsel, maar deze trekt 's winters naar dieper water en is dan nagevoeg onbereikbaar. Volgens eigen waarnemingen worden 's winters op het wad vooral veel wormen gegeten. Waarschijnlijk is deze verandering van voedsel van invloed op de verspreiding.

ad.2 In de nabijheid van diepe geulen heeft de relatief hoge temperatuur van het zeewater 's winters een gunstige invloed op de bodemfauna. (Boere, mededeling aan Zwarts, 1976). Hierdoor is het totale voedselaanbod in deze gebieden groter dan in de hogere delen van het waddengebied. Dit kan tot gevolg hebben dat de vogels zich 's winters concentreren rond deze diepe geulen.

ad.3 Gedurende de wintermaanden foura-

geert een groot aantal wulpen tijdens de hoogwaterperiode in de polder. Dit verschijnsel zien we ook bij andere wadvogelsoorten, met name de scholekster; het is ook uit andere delen van het wadgebied bekend. Bij langdurig verhoogde waterstanden kan dit binnendijks fourageren zelfs een massaal karakter dragen dat zich ook uitstrekt over de eigenlijke laagwaterperiode.

Heppleston (1971) veronderstelt voor de scholekster dat de vogels 's winters niet in staat zijn voldoende voedsel op het wad te bemachtigen en dit tekort tijdens de hoogwaterperiode binnendijks moeten aanvullen. Wanneer dit ook voor de wulp opgaat, lijkt het waarschijnlijk dat ze 's winters gebieden opzoeken waar ze de beschikking hebben over binnendijks voedselaanbod.

ad.4 Uit jarenlange waarnemingen op Schiermonnikoog is komen vast te staan dat wadvogels een voorkeur hebben voor gebieden waar de afstand tussen hvp en voedselgebied gering is. Deze voorkeur blijkt wanneer er bij lage aantallen een relatief groot deel van de vogels pleistert in gebieden waar deze afstand inderdaad gering is (Zwarts, 1968).

's Winters is het aantal wulpen in de Waddenzee beduidend lager dan in de nazomer. Tijdens tellingen op 29 juli 1972 en 2 september 1973 in het gehele Nederlandse wadgebied werden 90.000, respectievelijk 102.000 wulpen waargenomen; op 12 januari 1974 was dat 52.000 exemplaren, dat wil zeggen ongeveer de helft (Boere en Zegers, 1974, 1975 en nog ongepubliceerde gegevens). Het lijkt aannemelijk dat in deze situatie de voorkeursgebieden worden opgezocht.

Daar onder invloed van het seizoen vaak meerdere van de hierboven genoemde factoren gelijktijdig veranderen, is het buitengewoon moeilijk de invloed van iedere faktor afzonderlijk te kwantificeren. Bovendien zal de betekenis van iedere faktor per gebied verschillen. Zo zijn de relatief lage aantallen in de winter op de Friesche kust waarschijnlijk voornamelijk te wijten aan het ont-

Tabel 3: Relatieve talrijkheid van de wulp in het winterseizoen, in verschillende delen van het wadgebied.

	maximum aantal i/d nazomer	winter- aantal in % t.o.v. maks. nazomer
West-Ameland	4.000	63%
Friesche kust*	35.000	30%
Dollard**	3.600	29%

* ontleend aan Timmerman 1974
** ontleend aan Dantuma en Glas 1973.

breken van diepe geulen en aan het feit dat de dicht bij de hvp gelegen voedselgebieden relatief erg weinig wormen bevatten (Beukema, 1975). Op de kleine eilandjes en zandplaten in de Waddenzee verblijven 's winters ook weinig wulpen. Hier zal de voornaamste oorzaak zijn dat de mogelijkheid om over te schakelen op een binnendijks voedselgebied ontbreekt.

Op West-Ameland is de voedselsituatie 's winters tamelijk gunstig; het buitendijks voedselgebied grenst aan een diepe geul, het Borndiep. De polder vormt een uitgestrekt binnendijks voedselgebied en de afstand tussen de hvp's en het buitendijks voedselgebied is tamelijk gering. Deze bedraagt nergens meer dan 4 kilometer, terwijl elders in het wadgebied afstanden van meer dan 7 kilometer voorkomen.

Dit maakt het begrijpelijk dat relatief grote aantallen wulpen op West-Ameland overwinteren.

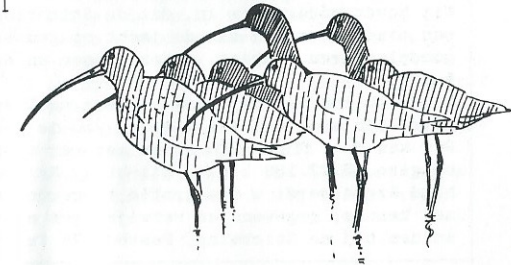
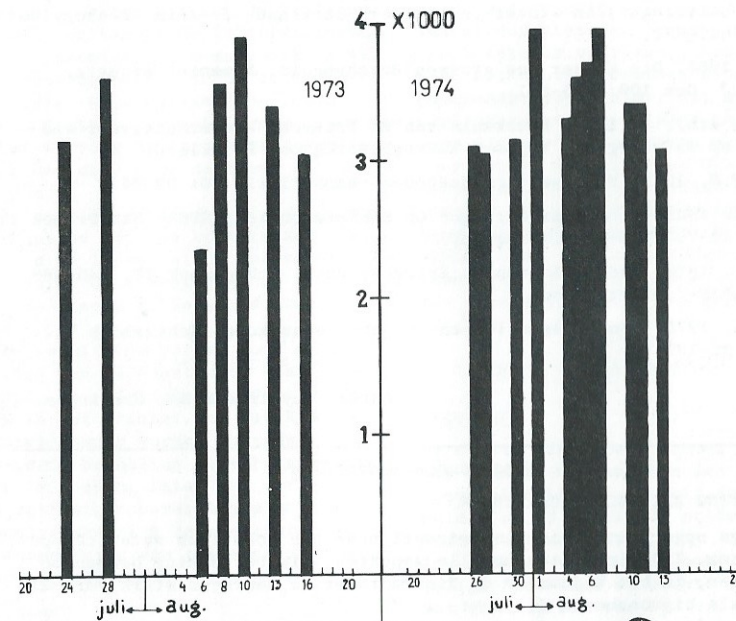
DANK

Een woord van dank aan allen die hebben bijgedragen aan de tot standkoming van dit verslag is hier zeker op zijn plaats.

In de eerste plaats geldt dat de bijna honderd waarnemers die, al dan niet regelmatig, medewerking verleenden aan de hoogwatertellingen. Zonder hun inspanningen was het schrijven van dit verslag geheel onmogelijk geweest. L. Zwarts was zo vriendelijk het concept-verslag kritisch door te lezen; van zijn opmerkingen is dankbaar ge-

bruik gemaakt. Figuur 1. werd getekend door F.C. Carriere; A.M. Peerenboom vervaardigde de figuren 2 en 3. C. Rappoldt stelde zijn gegevens met betrekking tot het verloop van de getijderek beschikbaar. Aan al deze mensen nogmaals hartelijk dank.

Figuur 3: Hoogwatertellingen van de wulpen op West-Ameland tussen half juli en half augustus. Gegevens uit 1973 en 1974.

LITERATUUR

- Beukema, J.J. 1975. Bodemfauna. Noord-Friesland Buitendijks: 29-35. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee. Harlingen.
- Boere, G.C. en P.M. Zegers. 1974. Wadvogeltelling in het Nederlandse waddengebied in juli 1972. Limosa 47: 23-28.
- Boere, G.C. en P.M. Zegers. 1975. Wadvogeltellingen in het Nederlandse waddengebied in april en september 1973. Limosa 48: 74-81.
- Dantuma, R. en P. Glas. 1973. De Dollard: internationale pleisterplaats voor ganzen, eenden en steltlopers. Waddenbulletin, Dollard-editie: 18-23.
- Heppleston, P.B. 1971. The feeding ecology of oystercatchers (*Haematopus ostralegus*) in winter in Northern Scotland. J. Anim. Ecology 40: 651-672.
- Sach, G. 1968. Die Mauser des grossen Brachvogels, *Numenius arquata*. J. Orn 109: 485-511.
- Timmerman Azn., A. 1974. Betekenis van de Friesche Waddenkust voor waden watervogels. Rapport Wadvogelwerkgroep Friesland.
- Zegers, P.M. 1975. Wadvogels en Wadbodem. Wadbuletin 10: 92-96.
- Zwarts, L. 1968. Hoogwatertellingen op Schiermonnikoog 1966. Schierboek III: 15-78. NJN-Vogelwerkgroep.
- Zwarts, L. 1970. Wadvogels van de Friesche kust. Schierboek IV: 145-186. NJN-Vogelwerkgroep.
- Zwarts, L. 1975. Hoogwatertellingen op Schiermonnikoog. Schierboek V: 95-132.

adres: Guyotplein 5A, Groningen.

Ingezonden mededeling

De STICHTING KRITISCH FAUNABEHEER

De onlangs opgerichte Stichting streeft naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer. Zij richt zich op alle aspecten, die betrekking hebben op faunabeheer, in het bijzonder op die waarover de meningen sterk verdeeld zijn, zoals bijvoorbeeld de jacht.

Dit houdt onder meer in, dat de Stichting alles in het werk zal stellen om een einde te maken aan de jacht op ganzen, eenden en steltlopers, zoals goudplevieren, bokjes, watersnippen en de massale vernietiging van meerkoeten.

De Stichting zal bij haar streven veel steun nodig hebben van allen, die betrokken zijn bij het welzijn van de fauna.

Dit kan door financiële steun met een minimum donatie van f. 10,-- per jaar op giro 35.22.188 t.n.v. Stichting Kritisch Faunabeheer te Den Haag. Het blad Argus wordt u dan gratis toegezonden. Ook kan men de Stichting bijstaan met kennis, gegevens en verwijzingen naar misstanden, die gemeld kunnen worden bij de Stichting, Postbus 76 te 's-Graveland.